

აფხაზეთი - ენის კონცეპტი

ნანა კუცია

ფილოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

E-mail: nkucia68@gmail.com

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ო. ჭურღულიას სახელობის ქართული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტმა

აბსტრაქტი. ენა ეროვნულობის უპირველესი ჰიპოსტასია, ტერიტორიასა და სარწმუნოებასთან ერთად. ილიასეული კონცეპტი („მამული, ენა, სარწმუნოება“) ჯერ კიდევ მეათე საუკუნეში ფიქსირდება გიორგი მერჩულესთან. იმპერია ასწლეულთა განმავლობაში ცდილობდა ამ ჰიპოსტასთა ნიველირება-გაქრობას.

აფხაზეთი, საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთი რეგიონი, შავი ზღვა ჯერ ცარისტული, შემდეგ საბჭოთა იმპერიის განსაკუთრებული ინტერესის საგანს წამოადგენდა, 1993 წელს კი განახორციელა კიდევ ასწლეულობით ნაოცნებარი - ავტოქთონ ქართველთა ეთნიკური წმენდის შედეგად სრულად შეცვალა რეგიონის დემოგრაფიული სურათი, მიიტაცა ძირძველი ქართული მიწები და, ოკუპაცია-ანექსიის მორიგ ეტაპზე, დაელირა მხოლოდ სამურზაყანოში დარჩენილი ქართული მოსახლეობის იდენტობის უპირველეს მახასიათებელს - ქართულ ენას - გააუქმა რა მშობლიურ ენაზე სწავლება.

აბსოლუტურად განსხვავებული ვითარებაა ენგურსგამოდმა საქართველოში - მრავალ სკოლაში ისწავლება აფხაზური ენა, თბილისისა და სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტებში ცალკე სპეციალობადაა წარმოდგენილი აფხაზოლოგია, გამოიცემა ქართულ-აფხაზური, აფხაზურ-ქართული ლექსიკონები, ითარგმნება აფხაზ ავტორთა ნაწარმოებები.

წერილში განვიხილავთ ქართული ლიტერატურული თუ საისტორიო წყაროების მონაცემებს აფხაზეთთან დაკავშირებით (იოვანე საბანისძის „ჰაბოს წამება“, გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“, ლეონტი მროველის „მეფეთა ცხოვრება“, ვახუშტი ბატონიშვილის „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“...),

ასევე თანამედროვე ქართველ მეცნიერთა (ისტორიკოსთა, ლინგვისტთა) მოსაზრებებს აფხაზეთში არსებული ისტორიული ვითარების შესახებ.

გამოვკვეთთ ქართული ენის კონცეპტს რეგიონის სივრცეში.

ქართული ენის მდგომარეობა რეგიონში მხოლოდ ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის შემდეგ შეიძლება შეიცვალოს.

საკვანძო სიტყვები: ენა, კონცეპტი, ისტორია, ოკუპაცია, დემოგრაფია.

ვსაუბრობთ რა აფხაზეთში ქართული ენის თანამედროვე მდგომარეობის შესახებ, იმთავითვე ვაზუსტებთ, რომ ენა კონცეპტუალური კონსტანტაა და უმჭიდროეს კავშირშია ეროვნული იდენტობის სხვა უპირველეს მახასიათებლებთან - ტერიტორიასა (ტერიტორიულ მთლიანობასა) და სარწმუნოებრივ დოქტრინასთან.

ეროვნული იდენტობის ჰიპოსტასთაგან ვერც ერთი დანარჩენთაგან იზოლირებულად, განყენებულად ვერ იარსებებს, ამდენად, ქართული ენის საკითხიც აფხაზეთში მაშინ მოგვარდება/გადაიჭრება, როდესაც ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა აღდგება.

მანამდის პრობლემის არსი უნდა გავისიგრძეგანოთ და „გზა ხსნისა“ ვეძებოთ.

აფხაზეთი, უკვე მესამე ათწლეულია, მოგლეჯილია საქართველოს ერთიან სხეულს და აცდენილი - განვითარების ბუნებრივ, ისტორიულ გზას.

მცდელობა საქართველოს ძირძველი კუთხის წაგლეჯისა უკანასკნელ დამპყრობელ იმპერიას ოდითგანვე ჰქონდა, 1993 წელს კი, ფაქტობრივად, განახორციელა ასწლეულობით ნაოცნებარი.

აკადემიური წყარო არაა, მაგრამ ფბ გვერდზე ძევს ამონარიდი სსრკ ცენტრალური კომიტეტის მდივნის, მიხაილ სუსლოვის 1961 წლის მოხსენებიდან: «Не сегодня, завтра, грузины начнут бороться против коммунизма, за независимость. **Борьбу с грузинами надо начать с Абхазии** [ხაზი ჩვენია - ნ.კ.]. Мегрелии и Сванетии следует предоставить автономию. В них по-отдельности надо разжечь местническо-национальные чувства. **Нужно убедить всех, что грузины заселены в Абхазию** [ხაზი ჩვენია - ნ.კ.]. Западную Грузию надо противопоставить Восточной. После этого исполнить роль посредника.»

ზემოთქმული მეოცე საუკუნის ისტორიაა. უკანასკნელ - რუსეთის იმპერიამდე საქართველოს უამრავი იმპერიის უღელი უზიდავს, აფხაზეთიც არაერთგზის წაუგლეჯიათ მომხდურთ.

ორიოდ მაგალითი ისტორიულ-ლიტერატურული ანალებიდან: „**ეგრისწყალს ქვემოთ დარჩათ ბერძენთა, რამეთუ მკვიდრთა მის ადგილისათა არა ინებეს განდგომა ბერძენთა**“ [1, 53], - ვკითხულობთ „ქართლის ცხოვრებაში.“

ეგრისწყალი, ზოგი მკვლევრის აზრით, ენგურია, ზოგისა - ღალიძგა. ენგურს თუ ღალიძგას მიღმა მიწები „ბერძენთ“ დარჩენიან, მროველის კონცეპტით („ცხოვრება ფარნავაზისა“)...

„თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორია ეთნიკურად ყოველთვის წარმოადგენდა ურთულეს რეგიონს, თუმც გადაჭრით შეიძლება იმის კონსტატირება, რომ ძველი წელთაღრიცხვის პირველი ათასწლეულის შუახანებიდან, როდიდანაც ხერხდება ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთის ეთნო-ტომობრივი ვითარების შესახებ კონკრეტული წერილობითი ინფორმაციის მოძიება ძველ ბერძნულ წერილობით წყაროებში, ამჟამინდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე ქართველური ტომები თითქმის ყოველთვის წარმოადგენდნენ ეთნიკურუმრავლესობას.... [საპირისპიროდ] სეპარატისტული იდეოლოგიის მესვეურთა ფალსიფიკატორული მტკიცებებისა აფხაზეთში ქართველთა მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნიდან (მუჰაჯირობის შემდგომი ხანიდან) განსახლების შესახებ“ [2, 276].

„გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ კონცეპტუალური პასაჟი - გრიგოლის მოგზაურობა აფხაზეთში სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის აქტია - აღმოსავლეთ (ქართლი) და დასავლეთ (აფხაზეთი) საქართველოს შესაყარზე (თანამედროვე ზესტაფონ-ხარაგაული) უბისის ტაძრის ასაგებად, წირვა-ლოცვის ენად ქართულის დასამკვიდრებლად, ბერძნულის ქართულით ჩასანაცვლებლად. „მკვიდრთა მის ადგილისათა“ მოუხდათ „განდგომა ბერძენთა“ - ბიზანტიის იმპერიის ენობრივი ექსპანსიის გავლენიდან გამოსვლა - სწორედ ხანძთელის „მოგზაურობის“ შემდეგ ჩნდება ფრაზა-კონსტრუქცია-ფორმულა, მერჩულის გენიალური სახელმწიფოებრივი კონცეპტი: „ქართლად ფრიადი ქუეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითაენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების, ხოლო „კვირიელისონ“ ბერძნულად ითქმის, რომელ არს ქართულად: „უფალო, წყალობა ჰყავნ“, გინა - „უფალო, შეგვიწყალენ“ [3, 591].

მერჩულისეული ფორმულა წანამდვარია ილიას გენიალური ფრაზისა: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა და სარწმუნოება. თუ ამათაც არ ვუპატრონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავსცემთ შთამომავლობას?! სხვისა არა ვიცით და, ჩვენ კი მშობელ მამასაც არ დავუთმობდით ჩვენი მშობლიურ(ი) ენის მიწასთან გასწორებას. ენა საღვთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა, მაგას კაცი ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოს“ („ორიოდე სიტყვა...“) [4, 24].

ილია არ იცნობდა მერჩულის თხზულებას, მაგრამ სიწმინდეთა თანმიმდევრობა ერთნაირად განსაზღვრეს ერის „თანამდევმა, უკვდავმა სულებმა“:

1. „ფრიადი ქვეყანაი“ (მერჩულე) – „მამული“ (ილია) - ტერიტორია;
2. „ქართულითა ენითა“ – „ენა“ - ენა;
3. „ჟამი შეიწირვის, ლოცვაი ... აღესრულების“ – „სარწმუნოება“ - რწმენა.

შემთხვევით როდია გატანილი სახელმწიფოებრიობის უპირველეს ჰიპოსტასად სწორედ „ფრიადი ქვეყანაი“ (მერჩულე), „მამული“ (ილია) - სახელმწიფო ტერიტორიაა, უპირველესად, სადაც ერი/ეთნოსი მკვიდრობს, იღვწის, ქმნის, იბრძვის. უტერიტორიო(დ) ერი ისეთივე ბეჩავია, როგორც - უსახლკარო(დ) კაცი. „სახლ-კარის დაქცევა სიმბოლურად ყოფიერების საფუძვლის მოშლას ნიშნავს. სახლ-კარი სამყაროა, ურომლისოდაც არ არსებობს ადამიანი. თუ ადამიანს იგი არ გააჩნია, ქონებრივად ბოგანო ხდება და სულიერად - ბეჩავი“ [5, 8].

ტერიტორიის კონცეპტი იოვანე საბანიძესთანაც პირდაპირ კავშირშია სარწმუნოებრივთან - არაა შემთხვევითი, სკრუპულოზურად, პედანტური ჩაკირკიტებით რომ მოხაზავს აფხაზეთის საზღვრებს მერჩულის დიდი წინამორბედი, ეროვნული ცნობიერების მესამირკველეთაგანი: „საზღვარ მათდა არს ზღვაი იგი პონტოსაი, სამკვიდრებელი ყოვლადვე ქრისტეანეთაი, მისაზღვრადმდე ქალდიასა, ტრაპეზუნტიაი მუნ არს, საყოფელი იგი აფსარეასაი და ნაფსაის ნავსადგური და არს ქალაქები და ადგილები საბრძანებლად ქრისტესმსახურისა იონთა მეფისა, რომელი მოსაყდრე არს დიდსა მას ქალაქსა კონსტანტინეპოლისასა“ [6, 454].

საბანისძის ტექსტის მიხედვითაც, აფხაზეთი „საბრძანებლად იონთა მეფის“, ანუ ბიზანტიის იმპერიის გავლენის ქვეშაა; მროველის ტექსტის მსგავსად, „ეგრისწყალს ქვემოთ დარჩა ბერძენთა“, ერთმორწმუნე დამპყრობლის კეთილად

მოხსენიება კი მხოლოდ ავტორის (საბანისძის) ანტიარაბული კონცეფციითა და პათოსით აიხსნება.

უმნიშვნელოვანესი, საგულისხმოა საბანისძის კონცეპტი - დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) საზღვრების მოხაზვისას სწორედ სარწმუნოებრივი ასპექტები პედალირდება, საწმინდარები აქცენტირდება:

პავლე ინგოროყვას დაკვირვებით, თითოეული ლოკალი, ქრონოტოპოსის თითოეული დეტალი კონკრეტულ წმინდანს უკავშირდება, უფლის მოციქულთა წმინდა სახელებს: **ქალდეა-ტრაპეზუნტი - ანდრია პირველწოდებულს** (სწორედ აქედან შემოდის წმიდა ანდრია საქართველოში და იწყებს ქადაგებას), აფსაროსი-გონიო - **მატათა მოციქულს** (მატათას განსასვენებელი), ნაფსაის ნავსადგური-ნიკოფსია - **სვიმონ ქანანელს** (პირველი განსასვენებელი, საიდანაც, მოგვიანებით, ანაკოფიაში გადმოსვენეს წმინდა ნაწილები) [7, 211].

ენა რომ ეროვნული იდენტობის კონცეპტუალური ტრიადის ჰიპოსტასია, მროველთანაც ფიქსირდება და მერჩულესთანაც. ცხადია, ზემოთქმული უწყის ყველა დამპყრობელმაც. სწორედ ამიტომ ებრძოდა გავეშებით ენის ფენომენს ბიზანტიაც და არაბეთის ხალიფატიც, რომიც და ოსმალეთიც, სპარსეთიც და, ცხადია, რუსეთის ცარისტული, ბოლშევიკური თუ მოდერნიზებული იმპერიაც.

აფხაზეთის დე ფაქტო ოკუპაციის, ავტოქთონი, მკვიდრი მოსახლეობის ეთნოწმენდის და აპარტიდული რეჟიმის დამკვიდრების შემდეგ, ოკუპანტი, სეპარატისტთა მარიონეტულ რეჟიმთან ერთად, ოცდარვა წელიწადია, მიზანმიმართულად შლის ყოველივე ქართულს აფხაზეთის მთელ ტერიტორიაზე.

მავანს იქნებ არ სიამოვნებდეს, აფხაზეთის მთელი ტოპონიმის სწორედაც რომ ქართულია (ტოპონიმთა შეცვლას აქტიურად ეცადნენ 1921-1937 წ.წ.-ში (8, 21)), წარწერები შუა საუკუნეების ქართულ ტაძრებზე, ხელნაწერების, მანუსკრიპტების ენაც - ქართული. ბიჭვინთის, ლიხნის, ბედიის, მოქვის, ილორის, დრანდის (დანდარის) კათედრალების მრავალსაუკუნოვან ქართულ კედლებს მიზანმიმართულად ფხეკს მომხდურის „უანზანო ხელი.“

რეგიონის ქართულობას, მრავალ სხვა არტეფაქტთან ერთად, მოქვის სახარებაცა (მე-14ს.) და ბედიის ბარძიმიც (მე-10-მე-11ს.ს.) მოწმობს - სახარების ენაც ქართულია და ბარძიმის წარწერისაც.

1300 წელს მოქველი მთავარეპისკოპოსის, დანიელის დაკვეთით, ეგრემის მიერ ნუსხურით გადაწერილი სახარება, ოქროცურვილი ფურცლებით, 152 მინიატურით - ქართულია.

დედოფალი გურანდუხტი და მეფე ბაგრატ მესამე ბედიის ტაძარს სწირავენ ბარძიმს - წარწერა ქართულია (მროველის ოდინდელი ციტატით, „არღარა იზრახებოდა სხუა ენაი, თვინიერ ქართულისაი...“).

ქართულია ლიხნის ტაძრის წარწერაც, „კუდიანი ვარსკვლავის“ - ჰალეის კომეტის შესახებ რომ ჰყვება საუკუნეთა არმურიდან....

ქართული სახელმწიფოებრიობის რღვევისას, „ფრიადი ქვეყნის“ სტატუსიდან სამეფო-სამთავროებად დაშლილი საქართველოს „კვართსა ზედა წილი იყარა“ ათასმა უცხომ.

ცხადია, გადამთიელს აღიზიანებს, მის დამკვიდრებამდე/„გამკვიდრებამდე“ დიდი ისტორია რომ გვქონდა და თანამედროვე ისტორიკოსები (მაგალითად, მავანი დენის ჩაჩხალია) „ალანი დედისა და აფსუა მამის პირმშოდ“ აცხადებენ მარიამ მართაყოფილს, დავით აღმაშენებლის მამიდას, ბაგრატ მესამესა და დავით აღმაშენებელს კი - „აფხაზური დინასტიის“ მეფეებად, აღმაშენებლის მიერვე გელათის აკადემიის რექტორად ხელდასხმულ „აბაზგ“ ფილოსოფოსს - იოანე პეტრიწსაც - აფსუად („რატომღაც“, პეტრიწისეული „კავშირნი ღვთისმეტყველებითნიც“, თომა აქვინელის „სუმმა თეოლოგია“-ს ქართული ჯუფთიც, ქართულადაა დაწერილი)....

ცხადია, ბაგრატიცა და დავითიც დიახაც აფხაზური (ცხადია - არა აფსუური) დინასტიის მეფეები არიან, იმ მნიშვნელობით, რა მნიშვნელობითაც სიტყვა „აფხაზს“ იყენებს ქართული (და არამხოლოდ) ისტორიოგრაფია - „დასავლელქართველი.“

„აფსუური“ დინასტიის მეფენი (ბაგრატ მესამეცა და დავით აღმაშენებელიც), „რატომღაც“, ქართულად წერდნენ ბედიის ბარძიმზეც და ქართულად წერდნენ ფსალმუნის ქართულ ეკვივალენტს - „გალობანი სინანულისანი“-ს....

ვახუშტი ბაგრატიონისეულ „აღწერაში“ პარაგრაფის სათაურად გატანილია „აღწერა ეგრისის ქუეყანისა, ანუ აფხაზეთისა, ანუ იმერეთისა“ [9, 742].

ვახუშტისეული დეფინიცია, ორგზის გამეორებული კავშირი „ანუ“ ადასტურებს, რომ, ქართული ისტორიოგრაფიული კონცეპტით, ეგრისი-აფხაზეთი-

იმერეთი დასავლეთ საქართველოს ზოგადი, ინვარიანტული სახელია. ვახუშტისეულ ვრცელ ციტატას (აფხაზეთის ლოკალიზაციას) მკვლევარი ვალერიან ითონიშვილი ლაპიდარულად განმარტავს: „დასავლეთ საქართველოს უდიდესი ნაწილის სახელწოდება იყო ეგრისი, ლევან მეორის მიერ მისი დაპყრობის შემდეგ მას ეწოდა აფხაზეთი, ხოლო როდესაც ბაგრატიონებმა დაიპყრეს [დაიჭირეს - ნ.კ.] „ყოველი აფხაზეთი და სრულიად საქართველო“, ქართლს უწოდეს ამერეთი, ხოლო აფხაზეთს - იმერეთი“... საკუთრივ „ვახუშტის დროინდელი აფხაზები გენითა და ცხოვრების წესით უკავშირდებოდნენ იმ სამოსახლო ტერიტორიას (ჯიქეთი, ჩერქეზეთი), საიდანაც ისინი აფხაზეთში გადმოსახლდნენ“ [10, 253, 259] არც ისაა შემთხვევითი, რომ დაბლობს, რომელზეც სოჭია გაშენებული, სწორედ და მაინცდამაინც „იმერეტინსკაია დოლინა“ ჰქვია.... სწორედაც რომ „ქვათა ლაღადია“...

ცნობით არქანჯელო ლამბერტისა, რომელიც „მეჩვიდმეტე საუკუნეში ოც წელიწადს ცხოვრობდა დასავლეთ საქართველოში, აფხაზები არ მკვიდრობდნენ ქალაქებსა და ციხეებში. ერთი გვარის რამდენიმე ოჯახი შეიყრებოდა ერთად, დასახლდებოდნენ მაღლობ ადგილზე, ააშენებდნენ ისლით დახურულ ფაცხებს, თავდაცვის მიზნით ირგვლივ ღობესა და ორმაგ თხრილს შემოავლებდნენ. საინტერესოა, რომ მათ სხვა კი არ ერჩის, თვით ესხმიან ერთმანეთს თავს და მარცვავენ - ლამბერტის „სამეგრელოს აღწერის“ პასაჟს იმოწმებს მარიამ ლორთქიფანიძე მონოგრაფიაში „აფხაზეთი და აფხაზები“ [11, 25] .

„ქართლის ცხოვრების“, საბანისძისეული, მერჩულისეული, ვახუშტისეული დეფინიციები მკვეთრად, ნათლად მოხაზავს აფხაზეთის ლოკალს... და რეგიონის ეპიგრაფიკა, მხატვრული ტექსტები?! ქრისტიანული კათედრალების ამგებ ქართველთ რუსეთის იმპერიის ხელდასხმით, აფსუამ ეთნიკური წმენდა მოუწყო - მკვიდრს, გაგრის, გუდაუთის, ახალი ათონის, სოხუმის, გულრიფშის, ოჩამჩირის სანახებიდან პირწმინდად გამოაძევა; კირით შეათეთრა დასავლეთ საქართველოს დიდებული სალოცავი - ილორის წმიდა გიორგის ეკლესია, ლამის ნანგრევებად აქცია მოქვი და ბეღია...

ახლა სამურზაყანოს მისდგომია, რათა ქართული გენიც და ენაც საბოლოოდ ამოძირკვოს აფხაზეთიდან...

აფხაზურ-ადილეურ ენათა ოჯახის ენაა აფხაზური, სამყაროს ერთ-ერთი ურთულესი ენა. როდესაც ამბობენ, რომ აფსუები იძულებით „შერეკეს“ ქართულ

სკოლაში, ეს აფსუათა მხრიდან განსაკუთრებული აღშფოთებისა და ქართველთა მხრიდან რევერანსების საფუძველი ხდება.

უცნაურია, არავის ახსენდება აფსუათაგანს, რომ მუჰაჯირობისას სწორედ ქართველი ესარჩლებოდა და იცავდა მათ ოსმალეთში დეპორტაციისაგან. არც ის ახსოვთ, რომ მეცხრამეტე საუკუნეში „აფხაზთა გამოსვლებს რუსული იმპერიული პოლიტიკის წინააღმდეგ ბოლო არ უჩანდა... ვიცე-ადმირალი სერებრიაკოვი მიხაილ ვორონცოვს 1852 წელს აუწყებდა: „ჩვენი მდგომარეობა აფხაზეთში, სამხედრო თვალსაზრისით, მეტად არადამაკმაყოფილებელია“, რის გამოც რუსეთის სარდლობა აძლიერებდა თავის ნაწილებს აფხაზეთში“ [12, 528].

თანამედროვე აფხაზეთში არც საკუთარი არისტოკრატია ახსოვთ, მიხეილ, გიორგი და დიმიტრი შარვაშიძეები. მოვიყვანთ ვრცელ ამონარიდს მანანა გაბაშვილის წერილიდან: „აფხაზეთის არისტოკრატია მთელი მეცხრამეტე საუკუნის მანძილზე უპირისპირდებოდა ვითარებას, როდესაც, თანამედროვეთა სიტყვით, აჭრელდა აფხაზეთი და შეიცვალა მისი ეთნიკური შემადგენლობა. აფხაზეთიდან ფეხს ბოლშევიკები ამოუკვეთენ დიმიტრი შარვაშიძეს, ბარონ ნიკოლაის ერთადერთ უსაყვარლეს შვილიშვილს, რომლის კვალიც 1937 წელს ციმბირში იკარგება. ბედის ირონიით, დიმიტრი გახდება თავისი პაპის (გარუსებული ევროპელის) - ბარონ ნიკოლაის პოლიტიკის მსხვერპლი, ბარონისა, რომელიც აფხაზეთის რუსეთისათვის მიტაცების, აფხაზეთიდან შარვაშიძეთა განდევნის გეგმაზე მუშაობდა. 1870 წელს აფხაზეთი არისტოკრატია ერთიანი საქართველოს პოზიციიდან გამოდის - როგორც არსებობისა და გადარჩენის გარანტისა. ისინი თავისუფალნი იყვნენ თავის გადაწყვეტილებაში, რაც დღეს ასე აღიზიანებთ მართვად სეპარატისტებს. 1916 წელს თბილისში ჩამოსულმა აფხაზეთმა აფხაზეთის შავი ზღვის გუბერნიასთან მიერთების გეგმა გააპროტესტეს და გაიმარჯვეს, რაშიც გ. შარვაშიძის, პეტერბურგის ლობისა და ქართული საზოგადოების ძალისხმევა გამოჩნდა. დიმიტრი იმაზეც ამახვილებს ყურადღებას, რაც მას და საქართველოს მთელ საზოგადოებას აშფოთებს - ეს არის ჭეშმარიტი აფხაზეთის წინააღმდეგ მიმართული რუსულ-სომხური ალიანსი, რაც სომხეთის შავ ზღვაზე გასვლის გეგმას გულისხმობდა და ნაწილობრივ კიდევ განახორციელეს ქართველების გამოდევნის უშუალო მონაწილეებმა უკვე მეოცე საუკუნის ბოლოს.

ეს საფრთხე ილიამ ჯერ კიდევ 1903 წელს იგრძნო - „უცხოთა ხელში არ გადასულიყო აფხაზ-ქართველთა მშვენიერი მიწა-წყალი“ [13, 20-21].

თანამედროვე აფსუებს რამდენიმეწლიანი ქართული განათლება მეოცე საუკუნის ორმოციან წლებში უარეს ტრაგედიად აღუქვამთ, ვიდრე მუჰაჯირობა, ან გარუსების თანამედროვე ტენდენციები ... განსხვავებით მეცხრამეტე საუკუნისაგან, მეოცე საუკუნის 30-იან-40-იან წლებში აფსუებს ვერავინ გამოესარჩლებოდა ქართველთაგანი, რადგან რეჟიმმა დახვრიტა მიხეილ ჯავახიშვილი, ტიციან ტაბიძე, სანდრო ახმეტელი, კოტე მარჯანიშვილი, „სამანელები“.... - ქართული არისტოკრატია/ინტელიგენცია.

„ქართველთა აფხაზეთში ჩამსახლებელი“ სტალინ-ბერია 70 წელია, გარდაიცვალნენ, აფხაზეთში მოწყობილი ეთნოწმენდიდან ლამის 30 წელია გასული. არსებობს აფსუური სკოლა, სწავლებით აფსუურ ენაზე?!

სოხუმის მთავარ აფსუურ სკოლაში - ნესტორ ლაკობას სახელობის მეათე საშუალოში კვლავ მხოლოდ ოთხი კლასი სწავლობენ დედაენას, შემდეგ კი დიადი (ნამდვილად დიადი) რუსული ენისა და ლიტერატურის აღმართებს შეუყვებიან. ცხადია, „ლინგვა ფრანკას“ ცოდნა სასარგებლოა, საჭირო, მშვენიერიც, მაგრამ - არა მშობლიურის ხარჯზე და ჩასანაცვლებლად.

საქართველოს მრავალ სკოლაში ასწავლიან აფხაზურს (აფსუურს), როგორც ერთ-ერთ სახელმწიფო ენას, აფხაზოლოგიის მიმართულებით მუშაობენ ბრწყინვალე მეცნიერები სახელმწიფო უნივერსიტეტებსა და ენათმეცნიერების ინსტიტუტში, გამოიცემა ლექსიკონები, თარგმანები, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მონოგრაფიები, საკუთრივ აფხაზეთში კი, ქართული გენისა და ენის უკანასკნელ ბასტიონზე - სამურზაყანოზე მიმდინარეობს ფორსირებული შეტევა - ქართული ენა საბოლოოდ უნდა ამოიძირკვოს, მოსახლეობა უნდა ასიმილირდეს, ასწავლიან აფხაზეთის ყალბ ისტორიას მომხდურის ენაზე, ქართულ სახელმწიფოს კი არანაირი ბერკეტი არა აქვს კაცობრიობის წინაშე ჩადენილი უდიდესი დანაშაულის - ეთნოწმენდის, აპარტიდის, ასიმილაციის საფრთხის საპირწონედ.

იმთავითვე აღვნიშნეთ და მრავალგზის გავიმეორეთ, რომ სამურზაყანოში ქართული გენისა და ენის მდგომარეობის საკითხი პირდაპირ კავშირშია აფხაზეთში საუკუნეების წინ დაწყებულ-გატარებული იმპერიალისტური პოლიტიკისა (*«нужно убедить всех, что грузины заселены в Абхазию»* - გავიმეორებთ ზემოთმოყვანილ

ამონარიდს სუსლოვისეული „დოქტრინიდან“, აფსუათა მიერ ტირაჟირებულს, თითქოს ავტოქთონი ქართული მოსახლეობა სტალინ-ბერიას ჩაესახლებინოს „აფსუათა მრავალათასწლოვან სამკვიდრებელში“), პოლიტიკისა, რომელიც 1993 წლის 27 სექტემბერს „დაგვირგვინდა“ ეთნოწმენდითა და აპარტიდული რეჟიმის აღლაღებით.

სამწუხაროდ, გაეროსა თუ სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების რეზოლუციები ფარატინა ქალაღდ(ებ)ად რჩება და გულგრილი, ინდიფერენტული ცივილიზებული სამყარო „თავს იკავებს“ ან უარს ამბობს დევნილების საკუთარ ფუძეზე დაბრუნებაზე - ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებაზე - ჰქონდეს სამკვიდრო და ამ სამკვიდროში - სიცოცხლისა და განვითარების უფლება.

სამარცხვინოა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დაცვის საუკუნეში აპარტიდის, კაცობრიობის წინაშე დამნაშავეების წახალისება და „ქართულ-აფსუურ კონფლიქტად“ მონათვლა რუსეთ-საქართველოს გამოუცხადებელი ომისა.

რუსეთმა ვერ მოახდინა აფხაზეთის ასიმილირება ქართველი - ავტოქთონი მოსახლეობის აფხაზეთში მკვიდრობისას, რასაც მიზანმიმართულად, უიოლესად ახერხებს ქართველთა ეთნოწმენდის შემდეგ აფხაზეთში დარჩენილი მოსახლეობის მეთედის - აფსუებისა და ათასი არაავტოქთონის რუსიფიკაციით.

მეთოდს იმპერია სრულიად საქართველოში აქტიურად იყენებდა მეცხრამეტე საუკუნეშივე. კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველთან - იანოვსკისთან ილია ჭავჭავაძის კონფლიქტი ქრესტომათიული ისტორიაა.

„კავკასიის ადმინისტრაციამ აფხაზეთში ანტიქართული განწყობის დანერგვის, აფხაზ-ქართველთა შორის შუღლის ჩამოგდების მიზნით დაიწყო აფხაზური ალფაბეტის რუსულ გრაფიკაზე დაყრდნობით შექმნა“, - წერს ისტორიკოსი ბ. კვარაცხელია (14, 530) და მოჰყავს ამონარიდი კავკასიის მეფისნაცვლის საბჭოს წევრის - ე. ვეიდენბაუმის (მიხაილ სუსლოვის სულიერი წინაპრის) განაცხადიდან: **«Абхазский язык, не имеющий письменности и литературы, обречен, конечно, на исчезновение в более или менее близком будущем. Вопрос в том – какой язык заменит его? Очевидно, что роль проводника в население культурных идей и понятий должен был бы играть не грузинский, а русски й язык..... Учреждение абхазской писменности должно быть не целью само по себе, а только средством к ослаблению путем церкви и школы потребности в грузинском языке и**

постепенной замене языком государственным» [15, 96]. საგულისხმოა უკანასკნელი სიტყვა - საქართველოს ძირძველი რეგიონის - „სახელმწიფო“ ენად მეცხრამეტე საუკუნეშივე (!) რუსულია ნაწინასწარმეტყველევ-განზრახული.

იმავე - რუსიფიკაციის - მეთოდის ამუშავებას გეგმავს იმპერია აფხაზეთის ერთადერთ ნაწილშიც, სადაც ქართველები ჯერაც მკვიდრობენ - სამურზაყანოშიც.

„აფხაზეთის ტერიტორიაზე ამჟამად მცხოვრები მოსახლეობა დანარჩენი საქართველოსაგან განსხვავებულ პოლიტიკურ, სოციალურ, იდეოლოგიურ და ენობრივ სიტუაციაში იმყოფება, სხვა ენობრივი კანონების, რუსეთის ფედერაციის მოდელის საგანმანათლებლო სისტემის გავლენის ქვეშაა. განსხვავებულია ენობრივი კონტაქტების ტიპი და შემადგენლობა, ენობრივი სტანდარტის რეგულირების პრინციპები, დარგობრივი ტერმინოლოგიის განვითარების ტენდენციები, მედიაენა, ონომასტიკური არჩევანი, ეს ყოველივე კი პრინციპულად ცვლის მოსახლეობის ენობრივ იდენტობას (და, საერთოდ, ერის, ეთნოსის იდენტობას). ამდენად, პოლიტიკოსებმა არ უნდა დაივიწყონ, რომ სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების შემთხვევაშიც კი, ისინი ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებულ, შეცვლილი ცნობიერებისა და კომპეტენციის საზოგადოებათა ინტეგრაციის უაღრესად ძნელად გადასაჭრელი პრობლემების წინაშე აღმოჩნდებიან“ [16, 42].

იმპერიის ოცნებაც, კონფლიქტის (რეალურად, რუსეთ-საქართველოს გამოუცხადებელი ომის) შედეგების აღმოფხვრისაკენ ნაბიჯების გადაუდგმელობის მიზეზიც ესაა - „განსხვავებულ, შეცვლილი ცნობიერებისა და კომპეტენციის საზოგადოებათა ინტეგრაციის“ შეუძლებლობა.

„ერისწყალს ქვემოთ დარჩათ ბერძენთა...“ - სანუგეშოდ მხოლოდ ისტორიის სპირალურობა, ციკლურობა (გვ)რჩება. იმპერიები ქრებიან, საქართველო კი „ჰგიეს უკუნისადმდე...“

საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის ერთ-ერთ ადრეულ ეპისტოლეში თქმულია: „25 წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც საქართველოს ძირძველ კუთხესთან, აფხაზეთთან, ენგურს აქეთ დარჩენილი ქართველებისთვის გამყოფი ხაზი გაეწო და ამ ხნის მანძილზე სულ იყო მცდელობა ორი ერის ერთმანეთისგან დაშორების და გაუცხოებისა.... ღვთისმშობლის წილხვედრი საქართველოს მიწა-წყალი უფლისა და დედა ღვთისას განსაკუთრებული მფარველობის ქვეშაა და მწამს, მათი

შეწევნით ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა აღდგება, ქართველებსა და აფხაზებს შორის ჩატეხილი ხიდი გამთლიანდება და აღსრულდება დავით წინასწარმეტყველის სიტყვები: „აჰა, ესერა, რაი-მე კეთილ, ანუ რაი-მე შუენიერ, არამედ დამკვიდრებაი ძმათა ერთად“ [ფს.132, 1].

თუ აღარ იქნება „ქართლად ფრიადი ქუეყანაი“ (ანუ - არ აღდგება ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა), ქართულად, „ქართულითა ენითა“ როგორღა „შეიწირვის ჟამი და ლოცვაი ყოველი [როგორღა] აღესრულების“ მიტაცებულ, ოკუპირებულ ქართულ მიწაზე - კონკრეტულად, სამურზაყანოშიც და სრულიად აფხაზეთშიც?! კითხვა, სამწუხაროდ, რიტორიკულია....

ლიტერატურა:

1. Mroveli L., mefeTa cxovreba, qarTuli mwerloba 30 tomad, t. 1, Tb., 1987.
2. Papasqiri Z., Tanamedrove afxazeTis eTno-demografiuli iersaxe uZvelesi droidan dRemde (zogadi mimoxilva), soxumis saxelmwifo universitetis „Sromebi“, humanitarul da socialur-politikur mecnierebaTa seria, t. 16, 2017.
3. MerCule G., Grigol XanZTelis cxovreba, qartuli mwerloba 30 tomad, t. 1, Tb., 1987.
4. WavWavaZe I., oriode sityva, Txzulebani or tomad, t. 2, Tb., 1977.
5. BaqraZe A., mecxramete saukune, qarTuli mwerloba 30 tomad, t. 9, Tb., 1992.
6. SabanisZe I., habos wameba, qarTuli mwerloba 30 tomad, t. 1, Tb., 1987.
7. Ingoroyva P., Giorgi MerCule - qarTveli mwerali meaTe saukunisa, Tb., 1954.
8. GvancelaZe T., toponimTa masobrivi cvlis mcdelobani afxazeTSi 1921-1931 wlebSi, soxumis saxelmwifo universitetis „Sromebi“, humanitarul da socialur-politikur mecnierebaTa seria, t.13, 2015.
9. Bagrationi V., aRwera samefosa saqarTvelosa, Tb., 1973.
10. ItoniSvili V., VaxuSti Bagrationi afxazeTisa da afxazebis Sesaxeb, cxum-afxazeTis mecnierebaTa akademiis „Sromebi“, N1, 2011.
11. LortqifaniZe M., afxazeTi da afxazebi, Tb., 1990.
12. Xorava B., ruseTis damkvidreba Savi zRvis Crdilo-aRmosavleT sanapiroze mecxramete saukunis ocdaaTian-ormocian wlebSi, soxumis saxelmwifo universitetis „Shromebi“, humantarul da socialur-politikur mecnierebaTa seria, t. 5, 2008.
13. GabaSvili M., Dimitri SarvaSiZis werilebi politikur movlenebsa da afxazeTze (mecxramete-meoce saukune), saqartvelos TavadaznaurTa sakrebulos almanaxi „samefo gvirgvini“ N2, noemberi, 2018.

14. Kvaraxelia B., აფაზეTSი carizმის დისკრიმინაციული ენობრივი პოლიტიკის საკითხისათვის, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „Sromebi“, humanitarul da socialur-politikur მეცნიერებათა სერია, t. 5, Tb., 2008.
15. Anchabadze Z. V. Ocherk etnicheskoi istorii abkhazskogo naroda. C., 1976.
16. NaWyebia M., აფაზეTის ტერიტორიაზე მოსახლეობის რაოდენობისა და აფაზური ენის სტატუსის ამჟამინდელი მდგომარეობა, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „Sromebi“, humanitarul da socialur-politikur მეცნიერებათა სერია, t. 8, 2010-2011.

ABKHAZIA - LANGUAGE CONCEPT

Nana Kutsia

PhD in Philology, Associate Professor, Sokhumi State
University, Georgia, Tbilisi, 0186, Politkovskaya Str. 61
E-mail: nkucia68@gmail.com

*Presented by O. Churgulia Institute of Georgian Language and Literature at the Tskhum-
Abkhazia Academy of Sciences*

Abstract. The article is devoted to the analysis of the problems concerning the language situation of the post-war Abkhazia, the north-west part of Georgia, occupied by Russia.

One of the main goals of the Russian Empire is to strengthen on the north-east coast of the Black Sea. The Russians landed and captured the north-east of Georgia in order to gain a foothold on the northeastern coast of the Black Sea.

The tragic events of 1992-1993 which resulted in the ethnic cleansing of the aborigine Georgian population in Abkhazia radically changed the ethno-demographic and linguistic picture of the region.

“Toponymic war” took place in Abkhazia in the period of 1990s. At this period new geographical names (such as the names of Abkhazian military persons) appeared on the map of Georgia instead of names of Georgian origin. Most of the cancelled names are either Russian or derived from the Russian language.

In Abkhazia there are investigated the language peculiarity of the population living there at present which differ significantly from those in other parts of Georgia due to the influence of the educational system of the Russian Federation.

The article touches upon the status of the Georgian and Abkhazian languages. The study of the factual materials has shown that the “independence” of Abkhazia has not brought the feeling of full value. The goal of Russia in Abkhazia is russification of the territory and its adsorption into the empire. It’s too easy after ethnic cleansing of the Georgian population and changing in ethno-demographic and linguistic picture of Abkhazia – the north-west part of Georgia.

Keywords: *Language, History, Toponym, Occupation, Ethnical Cleaning.*